

Marek Chmaj

Ewolucja ustawodawstwa o partiach politycznych w Polsce do 1990 r.

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 1, 177-185

1994

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marek CHMAJ

**Ewolucja ustawodawstwa o partiach politycznych w Polsce do
1990 r.**

Regulations of Law Relating to the Political Parties in Poland until 1990

Prawna regulacja zakładania i działalności stowarzyszeń, a później także partii politycznych — ma w Polsce długą historię. W okresie zaborów starano się nie dopuścić do możliwości wywierania przez partie wpływu na kształtowanie polityki któregoś z państw zaborczych, później — dostrzegając korzyści płynące z możliwości legalnego działania stronnictw politycznych ów wpływ tolerowano a nawet popierano. W tym też celu wydawano pierwsze, odnoszące się do partii, akty prawne.

Odrodzone w 1918 r. państwo polskie starało się także uregulować byt prawny stronnictw politycznych. Jednakże można stwierdzić iż, pierwszą całościową regulacją, odnoszącą się do partii politycznych, była dopiero ustawa z 28 lipca 1990 r., do tego czasu zaś status prawny partii uregulowany był pośrednio w wielu aktach prawnych różnej rangi. Właśnie regulacjom statusu prawnego partii politycznych przed rokiem 1990 ma służyć poniższe opracowanie.

PRZEPISY O STOWARZYSZENIACH PRZED ODZYSKANIEM NIEPODLEGŁOŚCI

Regulacja prawna stowarzyszeń w zaborze austriackim została wprowadzona ustawą z dnia 15 listopada 1867 r. *O prawie stowarzyszania się*¹, w zaborze pruskim zaś *Ustawą o Stowarzyszeniach* z dnia 19 kwietnia 1908 r.²

¹ *Ustawa o prawie stowarzyszania się z dnia 15 list. 1867 r.* (Dz.U. państwa austriackiego Nr 134)

² *Ustawa o Stowarzyszeniach z dnia 19 kwietnia 908 r.* (Dz.U. Rzeszy Niemieckiej str. 151.)

Największe jednak znaczenie dla instytucjonalizacji partii politycznych w Polsce miały uregulowania wprowadzone w zaborze rosyjskim, na nich to bowiem opierały się pierwsze wprowadzone po odzyskaniu niepodległości przepisy.

Przed rokiem 1905 przepisów o stowarzyszeniach w tym zaborze należy szukać zwłaszcza w ustawodawstwie karnym. Głównym przedmiotem zainteresowania władz zaborczych były nie warunki, w jakich stowarzyszenie mogło działać legalnie, lecz jego nielegalność. Legalne mogły być jedynie stowarzyszenia zatwierdzone, represje zaś wobec stowarzyszeń tajnych ujęto bardzo szeroko.³ Zatwierdzenie stowarzyszenia było wtedy jedynie aktem swobodnego uznania, swoistym przywilejem udzielanym założycielom, często nawet aktem monarszym.⁴

Ograniczoną zasadę wolności stowarzyszeń deklarowały dopiero ustawy zasadnicze z 1906 r. W rozdziale 8.: *O prawach i obowiązkach poddanych rosyjskich* — art. 80 precyzował, że „Poddani rosyjscy mają prawo zakładać stowarzyszenia i związki dla celów nie przewidzianych prawem (...)”.⁵ Cele te natomiast, nie mogły być sprzeczne z ustawami, które miały określić warunki powstawania stowarzyszeń, zasady ich działania oraz przepisy o ich zamykaniu. Niedługo później, w art. 118 *Ustawy o uprzedzaniu i zapobieżeniu przestępstw*⁶, zastrzeżono, że „do czasu wydania ogólnego prawa o stowarzyszeniach i związkach stosuje się do nich przepisy tymczasowe, zawarte w dodatku I do niniejszego artykułu”. Wspominanym dodatkiem był ukaz z 4/17 III 1906 r.: *Przepisy tymczasowe o stowarzyszeniach i związkach*.⁷

Przepisy te umieszczono ostatecznie w tomie XIV *Zbioru Praw*, w dziale o zapobieganiu i niedopuszczaniu do przestępstw, w rozdziale V zatytułowanym *O stowarzyszeniach nielegalnych i tajnych* i po przepisach karnych o takich stowarzyszeniach. Ta systematyka, zdaniem Konstantego

³ Wg ukazu o przeciwdziałaniu i zapobieganiu przestępstwom — stowarzyszenia tajne to te, w których istniał zamiar ukrycia ich istnienia przed władzami. Uznano równocześnie za przestępstwo niedoniesienie władzy o istnieniu takiego stowarzyszenia (art. 318–324 k.k. z 1866 r.). Zob. K. Grzybowski *Historia państwa i prawa polskiego*. Tom IV: *Od uwłaszczenia do odrodzenia państwa*, Warszawa 1982, s. 138.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Zasadnicze Prawa Państwowe* (Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego t. I, cz. I, Red. 1906 r.)

⁶ *Ustawa o uprzedzaniu i zapobieżeniu przestępstw* (Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego t. XIV, Red. 1906 r.)

⁷ *Przepisy tymczasowe o stowarzyszeniach i związkach* — ukaz z 4/17 marca 1906 r. (Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego t. XIV, Red. 1906 r.)

Grzybowski⁸ wskazywała, iż nadal dopuszczalność stowarzyszeń traktowano raczej ograniczająco.

Przepisy te rozróżniały trzy rodzaje stowarzyszeń:

- 1) pozbawione osobowości prawnej,
- 2) posiadające osobowość prawną,
- 3) związki zawodowe.

Wszystkie, wg art. 2, można było zakładać „bez uzyskania na to przyzwolenia władz rządowych”, ale z zachowaniem pozostałych przepisów ukazu, który wymagał jedynie ich zgłoszenia (art. 7).⁹ Szereg zaistniałych wątpliwości wyjaśnił następnie Senat Rządzący, twierdząc, że przepisy tymczasowe zostały wydane w celu zastąpienia dotychczasowego trybu zakładania stowarzyszeń, według którego można je było zakładać wyłącznie za uprzednim przyzwoleniem rządu, przez nowy porządek, który organom władzy państwowej pozostawia tylko prawo nadzoru nad powstaniem i działalnością towarzystw i związków.¹⁰

W przepisach zabroniono zakładania stowarzyszeń (art. 6):

- 1) zmierzających do celów przeciwnych moralności publicznej, zabronionych przez prawo karne albo grożących spokojowi i bezpieczeństwu publicznemu,
- 2) podlegających zarządowi lub z osób przebywających za granicą, o ile stowarzyszenia te mają jakieś zadania polityczne.

2. LATA 1918 — 1939

Oprócz przepisów o stowarzyszeniach przez cały okres istnienia II RP nie było odrębnej regulacji prawnej dotyczącej partii politycznych. Obie konstytucje tego okresu — z 1921 r., proklamująca ustrój parlamentarno-gabinetowy w formie, demokratyczny zaś w treści, i z 1935 r., wprowadzająca do ustroju państwa elementy autorytarne — gwarantowały prawo obywateli do zrzeszania się, co stanowiło ogólną podstawę prawną do zakładania partii.¹¹

Wskrzeszone w 1918 r. państwo polskie początkowo oparło się na zasadzie swobodnego powstawania partii politycznych, bez potrzeby ich lega-

⁸ Grzybowski, *Historia państwa...* s. 138-139.

⁹ System zakładania stowarzyszeń przyjęty przez te przepisy został określony przez W. Makowskiego, jako „meldunkowo-koncesyjny”, stanowiący w istocie coś pośredniego między dawnym systemem koncesyjnym a późniejszym meldunkowym. Zob. W. Makowski, *Prawo o stowarzyszeniach, związkach i zgromadzeniach publicznych*, Warszawa 1913, s. XI.

¹⁰ Ukaz Senatu Nr 1032, 1910 r., Zob. szerzej Makowski, *Prawo...*, s. 4.

¹¹ W. Sokolewicz, *Partie polityczne w polskim prawie konstytucyjnym: wczoraj, dziś, jutro*, „Studia Prawnicze” 1991, 4(110) s. 5.

lizacji w jakichkolwiek organach państwowych.¹² Jednakże już 3 I 1919 r. dekretem o stowarzyszeniach¹³ — który wtedy jeszcze odniesiono do partii politycznych — wezwano stowarzyszenia do rejestracji.¹⁴

W art. 1 tego dekretu zastrzeżono, że „rejestrację stowarzyszeń i związków, podlegających postanowieniom tymczasowych przepisów o stowarzyszeniach i związkach z dn. 4/17 marca 1906 r., wykonywać ma Minister Spraw Wewn.”, który miał się tymi przepisami kierować do czasu wydania w drodze ustawodawczej prawa o stowarzyszeniach i związkach. Duże znaczenia praktyczne miał art. 5, według którego stowarzyszenia i związki powstałe przed wydaniem dekretu zobowiązano do przedłożenia (w przeciągu miesiąca) miejscowym państwowym urzędom administracji wiadomości wymagane w art. 18, 21, 31, 32 przepisów tymczasowych z dnia 4/17 marca 1906 r. Obowiązku tego nie dopełniła jedynie KPRP, która odmawiając prawowitości władz państwowych i kierując się swoim radykalnym, rewolucyjnym programem skazała się na pewien swoisty rodzaj autodelegalizacji.¹⁵

Kolejny etap w instytucjonalizacji partii politycznych w Polsce zapoczątkowało wydanie 27 X 1932 r. rozporządzenia Prezydenta RP: *Prawo o stowarzyszeniach*¹⁶ Określono w nim — po zdefiniowaniu stowarzyszeń jako „trwałych zrzeszeń o celach niezarobkowych (art. 1)”, że:

„Obywatele polscy mają prawo łączyć się w stowarzyszeniach, których cele, ustrój i działalność nie sprzeciwiają się prawu i nie zagrażają porządkowi publicznemu (...)”.

Rozporządzenie rozróżniało trzy rodzaje stowarzyszeń tj.: zwykłe (art. 12–18); zarejestrowane (art. 19–45), wyższej użyteczności (art. 46–48).

Stowarzyszenia zwykłe mogły zakładać co najmniej trzy osoby, zgłaszając swój zamiar na piśmie powiatowej władzy administracji ogólnej, miejsca przyszłej siedziby stowarzyszenia, jako bezpośredniej władzy nadzorczej. Jeżeli w ciągu 4 tygodni od zgłoszenia władza nie zakazała założenia stowarzyszenia, względnie przed upływem tego terminu stwierdziła, że nie ma zastrzeżeń co do jego założenia, rozpoczynało ono działalność.

Posiadające osobowość prawną stowarzyszenie zarejestrowane mogło założyć 15 osób, wnoszących za pośrednictwem powiatowej władzy administracji ogólnej (bezp. władza nadzorcza) pisemne podanie do wojewódzkiej

¹² E. Smoktunowicz, *Prawo zrzeszania się w Polsce*, Warszawa 1991, s. 346.

¹³ *Dekret o stowarzyszeniach z 3 I 1919 r.* (Dz. Praw P.P. Nr 3, poz. 88).

¹⁴ Na kresach wschodnich, do czasu przyłączenia ich do państwa polskiego obowiązywało: *Rozporządzenie Generalnego Komisarza Ziemi Wschodnich „O stowarzyszeniach” z dnia 25 września 1919 r.* (Dz.U.Z.C.Z.W. Nr 25, poz. 255)

¹⁵ Sokolewicz, *Partie polityczne ...*, s. 6.

¹⁶ DZ.U. Nr 94, poz. 808.

władzy administracji ogólnej (władza rejestracyjna) o zarejestrowanie stowarzyszenia, dołączając 4 egzemplarze projektu statutu. Władza rejestracyjna miała prawo należycie umotywowaną decyzją podanie o rejestrację załatwić odmownie, jeżeli:

- a) istnienie stowarzyszenia nie dało się pogodzić z prawem albo mogło spowodować zagrożenie bezpieczeństwa, spokoju lub porządku publicznego,
- b) powstanie takiego stowarzyszenia nie odpowiadało względem pożytku społecznego.

O fakcie zarejestrowania władza na koszt założycieli ogłaszała w „Monitorze Polskim”.

Stowarzyszenia, których rozwój był szczególnie użyteczny dla interesu państwowego lub społecznego Rzeczypospolitej, mogły być uznane za „stowarzyszenia wyższej użyteczności”. Uznanie to następowało w drodze rozporządzenia Rady Ministrów, wydanego na wniosek ministra spraw wewnętrznych postawiony w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami. Uznaniu towarzyszyło nadanie stowarzyszeniu osobowości prawnej i odpowiedniego statutu, regulującego w szczególności byt prawny stowarzyszenia.

Uzupełnieniem *Prawa o stowarzyszeniach* były dwa rozporządzenia ministra spraw wewnętrznych. Pierwsze z 10 XII 1932 r. *O rejestracji stowarzyszeń*¹⁷ i drugie z 17 XII 1932 r. *O przystosowaniu stowarzyszeń i spraw będących w toku do przepisów prawa o stowarzyszeniach*.¹⁸

3. LATA 1944 — 1989

Sytuacja prawna istniejących w 1944 r. stronnictw politycznych była bardzo złożona. Jedyne akty prawne, jakie mógł ze względu na swój przedmiot wchodzić w rachubę, tj. rozporządzenie Prezydenta RP z 27 X 1932 r., *Prawo o stowarzyszeniach* — został uznany za nie mający zastosowania w stosunku do stronnictw reprezentowanych w KRN. Podstawą polityczną podjęcia takiej decyzji były ustalenia dokonane w czasie rozmów moskiewskich (17–21 VI 1945) poprzedzających utworzenie Tymczasowego Rządu JN.¹⁹ 4 XI 1945 r. Prezydium KRN podjęło uchwałę, stwierdzającą, że

¹⁷ *Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10 XII 1932 r. O rejestracji stowarzyszeń* (Dz.U. Nr 116, poz., 963)

¹⁸ *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 17 XII 1932 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Sprawiedliwości i Opieki Społecznej. O przystosowaniu stowarzyszeń i spraw będących w toku do przepisów prawa o stowarzyszeniach* (Dz.U. Nr 116, poz. 964).

¹⁹ Zob. P. Winczorek, *Problem ustawowej regulacji położenia partii politycznych w Polsce*, „Państwo i Prawo” 1990, nr 1, s. 75.

... uzasadnionemu strukturą naszego społeczeństwa zróżnicowaniu demokratycznych programów społeczno-politycznych w pełni czynią zadość (...) działające dziś stronnictwa PPR, PPS, PSL, SL, SD i SP. Dalsze jeszcze różnicowanie się polskiej opinii publicznej może spowodować niezwykle niebezpieczną przewagę rozdzwiewków partyjnych nad świadomością wspólnych celów naszego narodu.²⁰

Uchwała ta była skierowana przeciwko podejmowanym wówczas próbom reaktywowania Narodowej Demokracji oraz usiłowaniu utworzenia z części SL i PPS grup politycznych skupionych wokół S. Bończyka i Z. Żuławskiego.²¹ Ponad dwa miesiące później, 24 I 1946 r. Minister Administracji Publicznej (dr W. Kiernik — PSL) wydał krótki ogólnik²², w którym skonkretyzował uchwałę podjętą przez Prezydium KRN.²³

W konsekwencji partie polityczne nie nabywały osobowości prawnej w rozumieniu prawa cywilnego (której uzyskanie — w wypadku stowarzyszeń, wymagało rejestracji). Wprawdzie później w drodze orzecznictwa i rozstrzygnięć ustawowych (art. 64 § 2 kpc)²⁴ uznano, że partie mogą występować jako strona w postępowaniu przed sądami w sprawach cywilnych, ale nie zdołano do końca rozwiązać wątpliwości, czy mogą one podejmować czynności z zakresu prawa cywilnego.²⁵ W praktyce administracyjnej akceptowano zaś pogląd, iż inne — poza komunistami i ich satelitami — ugrupowania polityczne, gdyby miały być legalizowane, to na podstawie wielokrotnie nowelizowanych przepisów z 1932 r. o stowarzyszeniach.²⁶

Sytuacja prawna partii będących sukcesorami stronnictw reprezentowanych w KRN była — aż do 1976 r. uregulowana jedynie aktami norma-

²⁰ Cyt. za: P. Winczorek, *Status prawny partii politycznych*, „Prawo i Życie” 1988, X 8.

²¹ *Ibidem*.

²² 1. Stronnictwa polityczne, jako organizacje o celach i strukturze specyficznej nie są objęte pojęciem stowarzyszenia lub związku i dlatego też — zgodnie z praktyką wszystkich państw demokratycznych — przymusowej legalizacji nie podlegają, a zatem przepisy prawa o stowarzyszeniach z 1932 r. do stronnictw politycznych nie mają zastosowania.

2. Powyższe dotyczy stronnictw reprezentowanych w KRN i stanowiących podstawę TRJN RP, a którymi są następujące stronnictwa: PPS, PPR, PSL, SD, SL i Stronnictwo Pracy. Zob. Okólnik Min. Adm. Publi. z dnia 24 I 1946 (Dz. Urz. MAP Nr 1, poz. 8.)

²³ Zob. szerzej Winczorek, *Status prawny...* oraz Sokolewicz, *Partie polityczne*, s. 7.

²⁴ *Kodeks postępowania cywilnego* — Ustawa z dnia 17 XI 1964 (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.

²⁵ P. Winczorek, *Problemy ustawowej regulacji położenia partii politycznych w Polsce*, „Państwo i Prawo” nr 1, 1990, s. 3–4.

²⁶ Zob. Dz.U. 1946 Nr 4, poz. 30, 1949/41/293 i 45/335, 1950/53/489, 1954/23/83, 1964/41/276, 1972/49/317, 1974/22/132 i 1975/17/94.

tywnymi o charakterze szczegółowym, nierzadko niskiej rangi.²⁷ W zakresie przedmiotowym tych regulacji znalazła się m.in. prawno-karna ochrona mienia i dóbr niematerialnych partii oraz ich funkcjonariuszy, zwolnienia od niektórych obowiązków powszechnych (np. związanych z organizowaniem zgromadzeń, publikacjami), ułatwień w powoływaniu do stałej pracy lub doraźnych czynności — członków partii zatrudnionych w innych jednostkach organizacyjnych, udziału w składzie niektórych ciał kolegialnych (np. w senatach wyższych uczelni) itp.²⁸ Rysowała się jednocześnie tendencja do prawnego uprzywilejowania hegemonicznej roli PZPR, co zaowocowało przyjęciem przez Sejm 10 II 1976 r. nowelizacji Konstytucji.²⁹ Przepisy wprowadzone wówczas do Ustawy Zasadniczej charakteryzowały prawnie PZPR jako „przewodnią siłę społeczeństwa w budowie socjalizmu”³⁰ oraz określiły wzajemne stosunki pomiędzy PZPR, ZSL i SD w ramach FJN. W art. 3, ust. 3 posłużono się nazwami pospolitymi „partia”, „stronnictwa polityczne”, unikając ich zdefiniowania. Wymieniając zaś oba stronnictwa z nazw własnych, dano asumpt do przypuszczeń, że tylko PZPR jest partią, a SD i ZSL są jedynie stronnictwami.³¹ Wątpliwości te usunięto w 1983 r. przy okazji konstytucjonalizacji PRON. W art. 3, ust. 3 określono ten ruch jako „Płaszczyznę współdziałania partii politycznych”. Nie uległy jednak zmianie zasady ich wzajemnych stosunków oraz pozycja w systemie politycznym państwa. Zabieg konstytucjonalizacji trzech partii politycznych sprawił, że rozważania na temat hipotetycznej stosowalności wobec nich rozporządzenia z 1932 r. — jak słusznie zauważył P. Winczorek — okazały się bezprzedmiotowe.³²

Przyjęte w Ustawie Zasadniczej regulacje (art. 3,4 i 100) stanowiły podstawę do umieszczenia partii politycznych w prawie wyborczym, co miało miejsce w ordynacjach wyborczych: do rad narodowych z 13 II 1984 r. (art. 1,

²⁷ Zdecydowana większość ówczesnych uregulowań nie odnosiła się bezpośrednio do partii politycznych, ale do szerszej kategorii podmiotów, jak np.: „organizacje o znaczeniu ogólnopaństwowym”, „organizacje społeczne ludu pracującego”, „organizacje polityczne”.

²⁸ P. Winczorek, *Problemy ustawowej regulacji...*, s. 4.

²⁹ Zob. *Konstytucja państwa i społeczeństwa polskiego*, Warszawa 1976 oraz W. Sokolewicz, *Konstytucja PRL po zmianach z 1976 r.*, Warszawa 1978 s. 63–66.

³⁰ Art. 3.1. Przewodnią siłą społeczeństwa w budowie socjalizmu jest PZPR. 2. Współdziałanie PZPR, ZSL i SD stanowi podstawę Frontu Jedności Narodu. 3. FJN jest wspólną płaszczyzną działania organizacji społecznych ludu pracującego i patriotycznego zespoleńia wszystkich obywateli — członków partii, stronnictw politycznych i bezpartyjnych, niezależnie od ich stosunku do religii — wokół żywotnych interesów PRL.

³¹ Por. różne ujęcia tych problemów: Winczorek, *Status prawny...*, s. 3 oraz *Problemy ustawowej regulacji...*, s. 5, W. Sokolewicz, *Partie polityczne...*, s. 8–10, M. Granat, *Likwidacja monopolistycznej pozycji partii komunistycznych*, Lublin 1992, s. 37 oraz E. Smoktunowicz, *Encyklopedia obywatela PRL*, Warszawa 1987, s. 63.

³² Winczorek, *Status prawny...*

ust. 1)³³ oraz do Sejmu PRL z 29 maja 1985 r.³⁴ Zdaniem Z. Jarosza, oznaczało to wyraźne określenie prawne platformy politycznej wyborów i dominującej roli sojusznicznych sił politycznych w kształtowaniu programów wyborczych.

Kompromis zawarty przy Okrągłym Stole w 1989 r. zakładał skanalizowanie działalności nowych, opozycyjnych ugrupowań politycznych raczej w stowarzyszeniach. Nie osiągnięto jednak porozumienia w kwestii stosunku prawa o stowarzyszeniach do partii politycznych. Strona solidarnościowo-opozycyjna stała na stanowisku, że partie powinny być wymienione wśród organizacji nie podlegających przepisom tej ustawy³⁵ (idącej po tej myśli nowelizacji dokonał później Sejm X kadencji w 1990 r. — Dz.U. Nr 14, poz. 86). Zawarto za to porozumienie w sprawie wyborów do parlamentu³⁶, co znalazło swój wyraz w ordynacji wyborczej do Sejmu, według której 65% mandatów przyznano PZPR, ZSL, SD, PAX, PZKS i UChS.³⁷ (Dz.U. Nr 19, poz. 102.), o pozostałe zaś 35% mandatów w Sejmie i 100% w Senacie miała się toczyć wolna gra wyborcza.³⁸

Zgodność wszystkich sił politycznych, reprezentowanych w parlamencie, doprowadziła w grudniu 1989 r. do kolejnej nowelizacji Ustawy Zasadniczej. Wykreślono wtedy art. 3 Konstytucji, traktujący o przewodniej roli PZPR, a na to miejsce przyjęto obowiązujący do dziś zapis, w myśl którego:

Partie polityczne zrzeszają na zasadzie dobrowolności i równości obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w celu wpływania metodami demokratycznymi na kształtowanie polityki państwa. O sprzeczności z Konstytucją celów lub działalności politycznej orzeka Trybunał Konstytucyjny.

Złożoną drogę uregulowania statusu prawnego partii zakończyło przyjęcie przez Sejm 28 lipca 1990 r. ustawy o partiach politycznych.³⁹ Ure-

³³ *Ordynacja wyborcza do Rad Narodowych — Ustawa z dnia 13 II 1984*, (Dz.U. Nr 8, poz. 32)

³⁴ *Ordynacja wyborcza do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej — Ustawa z dnia 29 V 1985*, (Dz.U. Nr 26, poz. 112).

³⁵ Zob. *Protokół końcowy grupy roboczej Okrągłego Stołu ds. stowarzyszeń*, [w:] *Porozumienia Okrągłego Stołu*, NSZZ „Solidarność” Region Warmińsko-Mazurski, s. 93–95 oraz H. Rutkowski, *Lepsze prawo o stowarzyszeniach*, „Tygodnik Solidarność” 29 VI 1989.

³⁶ Zob. *Stanowisko w sprawie reform politycznych*, [w:] *Porozumienia Okrągłego...*, s. 5–10.

³⁷ *Ordynacja wyborcza do Sejmu PRL X kadencji na lata 1989–1993 — Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r.*

³⁸ Zob. *Ordynacja wyborcza do Senatu PRL — Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r.* (Dz.U. Nr 19, poz. 103.)

³⁹ *Ustawa z dnia 28 VII 1990 r. — O partiach politycznych* (Dz.U. Nr 54, poz. 312)

gulowania w niej zawarte są pierwszymi w naszym kraju przepisami rangi ustawowej, odnoszącymi się tylko i wyłącznie do tych organizacji.

SUMMARY

Regulations of law relating to the basic rules of associations had been introduced into the Polish territories before World War I by all three invaders.

However, the regulations practised on the territories ruled by the Russian invaders used to be most important. After regaining the independence, the first rules relating to unions were based on those regulations. There was no separate legal regulations telling about political parties during existence of the second Polish Republic. Both Polish Constitutions of that time warranted Polish citizen the right to organize themselves into unions.

Full particulars are as follows: The Decrees about the associations of 3rd January, 1919 and the President's Order of 27th October, 1932.

After the liberation from the Nazi occupation the first relative freedom of establishing a political party was soon replaced by the compact regulation. This was determined by leaving our country under the Soviet's despotic domination and what is more, by powerful and widespread influence of the Communist Party. In a situation where the party system was "closed" voting a wide formulated law about unions became needless. Furthermore, situations of parties were to be indirectly created by many legal acts. This situation changes as a result of introducing the basis of political pluralism to the Polish Constitution on 7th April, 1989 and afterwards, because of the first deed of political parties which was formulated in our state.

To conclude: the process of formation of the Polish legislation concerning of political parties was a very long one.